

kao naše zajedničke slavenske baštine. Ali, uzgred valja priznati, da ni ovdje kod nas ne prolazi bolje veza *da* + prezent, iako naša praksa u ovoj stvari ne odstupa toliko od »klasične« norme. Svakako bi neprilika bila manja, kad se na obje strane ne bi pretjerivalo, ovdje u povici na »dakanje«, a tamo u ostracizmu nad infinitivom. Jer obje nas krajnosti odvlače od ravnoteže, koja vlada na središnjem štokavskom području. Ako se možda prof. Brozović prihvatio zahvalnoga posla da u ovom pitanju pronade »zlatnu sredinu«, onda *macte animo!* Samo mi se čini, da njegov put ne vodi cilju.

O DUGOJ MNOŽINI TROSLOŽNIH I VIŠESLOŽNIH IMENICA

Bratoljub Klaić

Obje naše najnovije gramatike, „zagrebačka“ (Brabec, Hraste, Živković, Zagreb 1952) i „beogradska“ (Mihailo Stevanović, Beograd 1951) obrađuju, dakako, i pitanje duge i kratke množine¹. Objе gramatike navode niz primjera za jednosložne imenice, koje imaju samo kratku množinu (konji, mravi, prsti, Česi, Rusi), pa za one, koje imaju samo dugu množinu (grobovi, kumovi, knezovi, hruštevi, prištevi, volovi), i konačno za one, koje imaju jednu i drugu pojavu (brci i brkovi, vuci i vukovi, groši i groševi, miši i miševi, znaci i znakovi i t. d.). Nadalje su u obje gramatike nanizani primjeri dvosložnih imenica s dugom množinom, i to najprije onih s nepostojanim *a* (dojmovi, jarmovi, vjetrovi, laktovi, ognjevi, tornjevi, čabrovi i t. d.), a onda i drugih (vitezovi, golubovi, kolutovi, slučajevi, labudovi, tetrebovi i t. d., pored kojih oblika mogu dolaziti i oblici kratke množine: vitezi, ... golubi, ... koluti, ... tetrijebi ...).

O dugoj množini kod trosložnih i višesložnih imenica beogradska nam gramatika ne govori upravo ništa, a zagrebačka o takvim imenicama veli na str. 46. ovo: „Imenice od tri i više slogova imaju samo kratku množinu: brežuljci, čitatelji, dobrotvori, jazavci, novinari, pobratimi, roditelji, stanovnici, ukućani, vodeničari, zapovjednici i t. d. Jedino imenice na *-(a)l* od tri sloga i četverosložna imenica *pijetao* imaju i dugu množinu: kabao — kablovi, kotao — kotlovi, orao — orlovi, posao — poslovi, ugao — uglovi, vitao — vitlovi, pijetao — pijetlovi.“

Ako se, međutim, uzme, da je trosložnost imenica kao *kabao* samo prividna, jer je tu *o* od *l* (kabal), a četverosložnost imenice *pijetao* da potječe

¹ Stevanović očito ne priznaje taj termin, jer stalno operira izrazima kao „oblici množine s umetkom *ov/ev* i bez umetka“.

od dugoga jata i od krajnjega *l* (pětal), mora nam biti jasno, da ni u zagrebačkoj gramatici o dugoj množini trosložnih, odnosno četverosložnih imenica nije rečeno ništa.

A ipak ima trosložnih imenica s dugom množinom, o kojima treba progovoriti. Odmah valja istaći, da se u svim slučajevima (osim jednog) radi o složenicama, u kojima je prvi dio dvosložni (odnosno i trosložni i višesložni) prefiks, a drugi dio jednosložna ili dvosložna imenica, pa prema tome ne će ovdje biti govora o nekim gramatičkim otkrićima; pravilo, da dugu množinu imaju samo jednosložne i dvosložne imenice, ne misli nitko mijenjati; ovome je članku namjera, da se postave neki akcenatski problemi, na koje nailazimo u vezi s dugom množinom složenica. Poći ćemo redom po Daničićevoj studiji „Akcenti u imenica“.

Govoreći o akcentima trosložnih imenica muškoga rođa, Daničić u spomenutom djelu najprije navodi dva trosložna tipa s akc. " na prvom slogu. Jedne takve imenice, kao na pr. riječ *āpostol*, zadržavaju akcent bez promjene i dobivaju dužine samo na oba posljednja sloga u gen. pluralu (*āpostōlā*), a druge, kao na pr. *grāđanin*, odbacuju u množini *-in* i razvijaju poznato duljenje u zamjenu na drugom slogu (*grāđani*). O mogućnosti duge množine u tom akcenatskom tipu nije Daničić spomenuo ništa, iako je u Vuka imao imenicu *prāprađed*, za koju je mogao pretpostaviti, da bi mogla dolaziti s dugom množinom.

Od novijih akcentuiranih rječnika nalazimo od ovoga akcenatskog tipa u Benešićevu rječniku imenicu *pōlukat*, a u Ristić-Kangrginu *pōlusprat*², za koje pretpostavljamo dugu množinu *polukatovi* odnosno *poluspratovi*. Tako i od *prāpradjed* i *prōtucar* imamo množinu *prāpradjedovi*, *protucarevi*. Što se tiče akcenta, on je dakako na prvom slogu: *pōlukatovi*, *pōluspratovi*, *prāpradjedovi*, *prōtucarevi*, ukoliko se u ovakvim slučajevima ne bi moglo govoriti i o dva akcenta, pogotovu u gen. plurala *pōlukātōvā*, *pōlusprātōvā*, *prāpradjēdōvā*, *prōtucārēvā*.

U akcenatskom tipu običaj, s akc. " na prvom slogu i dužinom na trećem, Daničić je također naveo dvije varijante imenica. U jednih, kao običaj, ostaje akcent i dužina bez promjene (osim u lokativu kod nekih, na pr. običaju), a u drugih se dužina u genitivu gubi: *blāgoslōv*, *blāgoslova*.

Moderni naši rječnici imaju po tipu običaj ove imenice, koje mogu imati dugu množinu: *brzovlāk*, *djēlokrūg*, *pōluglās*, *pōlukrūg*, *vēlegrād*, pa *mēđučin*, *pōlutōn*, *vēleūm*, *prōtulijek* i *vičekralj*³. Sve one, kako je rečeno, mogu imati dugu množinu, ali se u njoj prvih pet imenica razlikuju od drugih pet. Razlika potječe od akcenta u pluralu drugoga dijela složenice. Dok od *vlāk*, *krūg*,

² U istom je rječniku i *pōluvod*, ali *grōmovod* (s duljinom na *-vo-*), pa kako je očito običnije Benešićevo *vōd*, *vōda* nego RK *vōd*, *vōda*, govorit će se o riječi *pōluvod* (s duljinom na *-vo-*) u slijedećoj stavci.

³ Moglo bi biti i *prōtukrāl* i možda još koja, ali ih rječnici nemaju.

glās i grād imamo u množini vlākovi, krūgovi, glāsovi, grādovi, od riječi čin, tōn, ljek, ūm i krāl̄j taj padež ima akcent činovi, tōnovi, lijēkovi, ūmovi, krāl̄jevi. Za onih prvih pet vrijedi isto, što je rečeno naprijed za imenice kao pōlukat, t. j. ili imaju jedan akcent na prvom slogu prvoga dijela složenice: pōluglasovi, ili imaju dva akcenta: pōluglāsovi. Problem dvaju akcenata postavlja se još oštrije u genitivu i dativu, gdje je moguće na pr. vèlegradōvā, vèlegrādōvā, vèlegradōvā (pa i velegradōvā), odnosno vèlegradovima, vèlegrādovima, vèlegradōvima (pa i velegradōvima).

Drugih pet imenica, t. j. mèdučīn, pōlutōn, prōtulijek, vèleūm i vīcekrāl̄j moraju u pluralu zadržati dužinu na prvom slogu drugoga dijela, pa im je akcent: mèdučīnovi, pōlutōnovi, prōtulijēkovi, vèleūmovi, vīcekrāl̄jevi, ili: mèdučīnovi, pōlutōnovi, prōtulijekovi, vèleūmovi, vīcekrāl̄jevi. (Taj se problem, t. j. da li dvostruki akcent ili samo dužina na naglašenom slogu, postavlja i u lokativu singulara, gdje bi prema akc. glāsu, grādu, moglo biti pōluglāsu, vèlegrādu, a kod imenica kao prōtulijek, vīcekrāl̄j već u genitivu singulara, gdje bi moglo biti: prōtulijēka, vīcekrāl̄ja prema akcentuaciji drugoga dijela složenice.)

U Daničićevu tipu blāgoslōv, blāgoslova dugu množinu mogu imati imenice pōlubōg, pōluboga i pōluvōd, pōluvoda (ostale imenice složene sa vōd, i to grōmovōd, jājovōd, lōjovōd, mūnjovōd, sūzovōd, žūčovōd, teško da bi je mogle imati). I one imaju u množini jedan akcent: pōlubogovi, pōluvodovi, a ako bi imale dva akcenta, bio bi na drugom dijelu složenice akc. spori: pōlubōgovi, pōluvōdovi (usp. bōg — bōgovi, vōd — vōdovi).

Dalji je tip u Daničića pārožak, pāroška. Duge množine Daničić ne spominje, ali bi je mogla imati složenica pōlusan, pōlusna: pōlusnovi. Ristić-Kangrgin rječnik ima tako i imenicu prēdūjam, prēdūjma, koju ĀRj. i Benešić naglašuju prēdūjam. Međutim, sve da je i dobar akcent prēdūjam, u genitivu bi moralo biti prēdūjma (duljenje zbog skupa *jm*), a onda bi duga množina bila prēdūjmovi, a ne prēdūjmovi. To bi onda bila i jedina takva imenica u Daničićevu akcenatskom tipu zāstorak, zāstōrka.

U akcenatskom tipu zāvōranj, zāvōrnja (malo je riječi, koje se naglašuju po njemu) dolazi duga množina samo u dijalektalnoj riječi zātēganj, koje rječnici nemaju, a mene je na nju upozorio slušač režije na Akademiji za kazališnu umjetnost Borislav Mrksić iz Korduna, koji tvrdi, da se u njegovu kraju govori zātēgnjovi (riječ znači isto što i gōl, gōli, pāuzina, žrt, t. j. ona motka, kojom se u vozu pritište sijeno).

Kod imenica kao ūčitelj, ūčitelja dugu množinu mogu imati ove riječi: ārhipop, bēglerbeg, finofes, prōtopop i šūkundjed. Ako ostaju s jednim akcentom, ostaje im on nepromijenjen: ārhipopovi, bēglerbegovi, finofesovi, prōtopopovi, šūkundjedovi, a ako imaju dva akcenta, onda bēglerbeg i šūkundjed imaju u množini bēglerbēgovi, šūkundjēdovi, dok ārhipop, finofes i prōtopop glase ārhipōpovi, finofēsovi, prōtopōpovi (bēg — bēgovi, djēd —

djèdovi prema pöp — pöpovi, fës — fësovi). Ristić-Kangrgin rječnik ima tako i prötotip, premda drugi dio složenice kao samostalnu riječ bilježi s akc. tip, tpa. Ovdje će očito biti bolji akc. prötotip s množinom prötotipovi ili prötotipovi, te bi prema tome i ta riječ pripadala pod naprijed spomenuti tip öbičäj.

Među riječima, koje Daničić spominje s akcentom kao äljäbeg, jedina bi ova imenica mogla imati dugu množinu, premda primjeri u ARj. bilježe samo äljäbezi: „Navaljuje s kapidžijami, beglerbezi i alajbezi; Skočiče se paše i kadije, alajbezi, age i spahije.“ Akcent bi mogao biti äljäbegovi ili äljäbëgovi.

Među riječima kao bëzdušnik, bëzdušnika nalaze se četiri imenice s eventualnom dugom množinom. To su öborknëz, pjëvidrüg, pläčidrüg i vödencvijet. Za prvu nalazimo potvrdu u Akademijinu Rječniku: Saklet čini . . . na kmetove i oborknezove. Ovdje vrijedi isto, što je rečeno sprijeda za riječi kao vëlegräd, t. j. akcent je ili öborknezovi ili öborknëzovi, u genitivu öborknezövä, öborknëzövä ili öborknezövä (pa i oborknezövä), a u dativu öborknezovima, öborknëzovima ili öborknezövima (oborknezövima). Od vödencvijet dakako vödencvijetovi, bez obzira je li na je akcent ili nije.

Naprijed je spomenuta imenica predújäm. Ona s takvim akcentom pripada pod Daničićev tip dobítak, dobítka i jedina je od toga tipa, koja bi mogla imati dugu množinu, dakako s akc. predújmovi.

Od četverosložnih i višesložnih imenica valja spomenuti, da bi — pored svoje normalne kratke množine — s dugom množinom mogle doći riječi kao četveroküt, pëteroküt, šësteroküt, sëdmeroküt, ösmeroküt, pa döveteroküt i dëseteroküt (i dalje, dakako, sve složenice sa küt), koje će u množini imati dva akcenta: četverokütovi, dëseterokütovi ili dužinu na mjestu uzlaznog akcenta: četverokütovi, dëseterokütovi. Dugu će množinu imati i riječi iz Ristić-Kangrgina rječnika: petöugao, pravöugao (u rječniku pogreška: pravö-ügao), šestöugao, sedmöugao, osmöugao, pa i dulje: četveröugao, devetöugao, desetöugao, jedanaestöugao, i to na pr. petöuglovi, četveröuglovi, jedanaestö-uglovi. Kod tih riječi nema akcenatskih problema, jer im akc. ¹, koji je do-biven pomicanjem, ostaje bez promjene.

Kako se vidi, pravu dugu množinu ima samo imenica *zätëganj*. Sve ostale navedene imenice imaju je zato, što je imaju i njihovi sastavni dije-lovi, te prema tome i dalje stoji tvrdnja naših gramatičara, da dugu množinu imaju samo jednosložne i dvosložne imenice, i to ne sve. Duga množina, o kojoj je bilo govora u ovome članku, zanimljiva je samo akcenatski, a to je pitanje, koje nije od malene važnosti, pogotovu za praktičare, koji se s navedenim primjerima mogu lako susresti, a i susreću se na terenu (kazalište, radio).

SKUPOVI RIJEČI KAO SINTAKSNI DIJELOVI REČENICE

Rikard Simeon

Novija su proučavanja pokazala, da funkciju sintaksnog dijela rečenice ne vrši svagda samo pojedina riječ, već da je katkad vrši i jezična jedinica manja od riječi, — na pr. slog, glas, slovo, pa čak i bilo kakav pismeni znak, — a još češće čitav skup riječi ili čak čitava rečenica; na pr. 1. *L se u hrvatskom i ruskom jeziku ne izgovara jednako. — A je vokal. — ? je znak pitanja.* — 2. *Prsni koš je dio tijela. — Pet tisuća pet stotina pedeset i pet je broj.* — »*Čuvaj se senjske ruke*« naslov je Šenoina romana. — *Koji momak nije za to, ne može da trči alku.*

Kod svih elemenata, koji služe u tim rečenicama kao subjekti, vidno se ističe njihova nominativna funkcija. Svaki taj izraz, bio on prost ili složen, ima samo jedno značenje, označuje samo jedan pojam, upravo kao što to čini i sama jedna riječ u nekoj određenoj rečenici. Ali ne samo da riječ nije jedini element, koji je sposoban da služi u rečenici kao njezin sintaksni dio, nego ima i riječi, koje ne mogu vršiti takvu funkciju osim u izuzetnim slučajevima. Dosta je spomenuti t. zv. pomoćne riječi (fr. *les mots accessoires*, nj. *Nebenwörter*, *Hilfswörter*, r. služebnye slova), pa t. zv. umetnute i »uvodne« riječi (r. *vvodnye slova*), vokative, uzvikne i sl., koje tradicionalna gramatika ne smatra sintaksnim dijelovima rečenice čak ni u onim slučajevima, kad one pripadaju kojoj od vrsta t. zv. samostalnih riječi (fr. *les mots principaux*, *autonomes*, nj. *Hauptwörter*, r. *samostojatelnye slova*). Jedino se priznavalo, da u nekim izuzetnim slučajevima može i pomoćna riječ vršiti funkciju sintaksnog dijela rečenice, kako je to u primjeru: *Ali je veznik.*

Slučajevi, u kojima pomoćna riječ ili jedinica manja od riječi služi kao sintaksni dio rečenice, prilično su rijetki; češća je pojava, da tu funkciju vrši čitav skup riječi.

Već se u klasičko doba znalo, da su neki dijelovi rečenice — na pr. predikat i adverbna oznaka — vrlo često sastavljeni od dvije ili od više riječi, ali se na to malo tko obazirao. Glagolski predikat ili je prost ili složen, a imenski može biti prost samo u nekim jezicima, tako na pr. u latinskom i ruskom, kako se to vidi iz mnogih izreka, kao što su *Omnia praeclara rara.* — *Nočj tiha.* —, dok je u drugim jezicima većinom složen. Složeni glagolski predikat gradi se od svih oblika povratnih, zani-jekanih i drugih složenih glagola, kod kojih se sastavni dijelovi pišu rastavljeno, na pr. *Veselit ću se* (usp. r. *budu veselitjsja*). — *Ne ću.* —, a isto se tako gradi i od složenih oblika svih glagola, na pr. *Vidio sam.* —